

CARACTERISTICI SIMBOLICE ALE FOCURILOR RITUALE ÎN CULTURA POPULARĂ ȘI RELIGIOASĂ DIN OLTENIA*

LOREDANA-MARIA ILIN-GROZOIU**

Prezența focului în diferite contexte rituale evidențiază virtuțile mitico-magice ale acestuia, regăsite și în creația folclorică, unde ocupă un loc însemnat. Alături de aer, apă și pământ, focul este elementul „permanent, etern și prezent în tot ceea ce alcătuiește viață cosmică și terestră”¹. Polivalența focului, determinată de varietatea practicilor rituale în care apare implicat, poate fi remarcată și în sistemele mitologice sau religioase ale lumii.

Consemnările biblice atestă prezența focului în practicile religioase, atribuindu-i-se acestui element ritual caracter sacru. La vechii evrei, focul era valorizat ca simbol al curățeniei depline. Ritualul creștin valorifică valențele focului, atașat și serviciilor religioase. Creștinii au preluat folosirea lumânărilor de la iudei. În timpul persecuțiilor, datorită faptului că slujbele se oficiau în catacombe, case sau camere ascunse², lumânările erau utilizate la iluminat. Ulterior, începând din secolul al IV-lea, de la rolul de strictă necesitate, lumânările au dobândit un caracter simbolic, fiind utilizate la slujba înmormântării martirilor³, la Sfânta Euharistie, la sărbătorile sfinților, la cinstirea relicvelor sfinte sau la alte asemenea servicii ale cultului creștin-ortodox.

Cercetările noastre de teren, în câteva localități din Oltenia au înregistrat o serie de acte și practici ritualico-magice care valorifică disponibilitățile focului și îi dezvăluie funcțiile divinatorii, integratoare, fertilizatoare, regeneratoare,

---

*Articolul face parte din proiectul de cercetare *Cultură populară și valori spirituale în Oltenia. Permanență și schimbare în practica obiceiurilor calendaristice și cele legate de existența umană*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova: „Dezvoltarea economică-socială, politică și culturală a Olteniei istorice, condiția integrării în comunitatea euroregiunilor”.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: lorelayy2007@yahoo.com.

¹ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 380.

² Nicolae D. Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. 3, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, pp. 87-88.

³ *Ibidem*, p. 88.

purificatoare etc. Focurile rituale din spațiul investigat traversează, ca și în alte regiuni ale țării, întregul an calendaristic.

Georgeta Nițu sublinia că aprinderea focurilor rituale proprii obiceiurilor calendaristice se realiza atât în contextul timpului propriu-zis al desfășurării evenimentelor cosmice care marchează „pragurile critice” peste care Soarele trebuie să treacă, cât și în acela în care schimbările esențiale ce survin în mediul înconjurător sunt sesizabile.⁴ Aprinderea focurilor rituale reprezintă intenția oamenilor de a stabili relații de bunăvoință cu Soarele, care potrivit mentalului popular, guvernează viața pe pământ.⁵

Concentrarea ceremoniilor la solstiții, echinocții și la schimbarea anotimpurilor întăresc ideea lui Ion Ghinoiu potrivit căreia aprinderea focurilor rituale sunt dovezi clare că înaintașii noștri efectuau observații astronomice pentru ca în funcție de fenomenele astrale să stabilească sărbătorile importante: „Cât de neliniștiți trebuie să fi fost oamenii când observau că, după ce Soarele urca zi de zi pe boltă, se oprea și apoi cobora neîncetat dând pământului din ce în ce mai puțină căldură și lumină! (...) Focurile solstițiale pot fi considerate încercări ale oamenilor de a ajuta soarele: să-l mențină la aceeași înălțime pe boltă la solstițiul de vară și să-l sprijine la urcușul său pe cer la solstițiul de iarnă”⁶.

Timpul solstițiului de iarnă este marcat de practica aprinderii focurilor rituale deoarece, potrivit imaginarului colectiv, Soarele trebuie ajutat „să-și recâștige puterea, luminozitatea și înălțimea pe bolta cerească”⁷. După cum se știe, în momentul desfășurării solstițiului de iarnă, ziua este mai scurtă, noaptea cea mai lungă, iar puterea de insolație a Soarelui este cea mai mică.

În noaptea de 24/25 decembrie se desfășoară în casă, pe vatră, obiceiul aprinderii *butucului de Crăciun*, trunchi retezat din tulpina bradului, substituit fitomorf al zeului autohton Crăciun. La focurile din noaptea de Crăciun, se ard lemne de cer, măr, alun, arbori înzestrați cu puteri magice. Tăciunii rezultați sau funinginea adunată pe coș au puteri fertilizatoare și vindecătoare.⁸

Aciunea de aprindere a focurilor rituale se regăsește în practica colindatului din ajunul Crăciunului când, imediat după constituirea cetei, performerii cântă din fluiere și participă la dansuri și hore caracteristice obiceiurilor de iarnă. Bunăoară, în zona Mehedinților, se practică, ca formă a colindului, ritualul scormonirii focului, care este în opinia cercetătoarei Marcela Bratiloveanu-Popilian, „reminescență a

⁴ Georgeta Nițu, *Simbolistica soarelui și a focurilor în obiceiurile calendaristice din Oltenia*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 17, 2003, p. 263.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988, pp. 132-133 (în continuare se va cita: Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*).

⁷ *Ibidem*, p. 265.

⁸ Georgeta Nițu, *op. cit.*, p. 264.

cultului soarelui”⁹. O parte dintre membrii cetei (*pițărăi*) ațâță focul din vatra gospodarului cu ajutorul colindelor (bețe de alun sau de salcâm, ramuri de tufe numite *pui*) până se produc scânteile, apoi ating tavanul sau grinda, acțiuni menite, potrivit gândirii magice, să ajute Soarele să depășească momentele critice. În tot acest timp, colindătorii rostesc: „Bună seara lui Ajun / Că-i mai bună a lui Crăciun / Ce e în casă, să trăiască / Ce-i afară să izvorască”¹⁰. Colindele sunt decorate cu figuri geometrice obținute prin învelire cu fășii din coajă de tei și afumare. Pentru a putea fi aprinse ca niște torțe, în vârfuri, se fixează coajă de cireș. Culorile contrastante rezultate – alb și negru – simbolizează lupta dintre întuneric și lumină, dintre moarte și viață. Disponibilități deosebite manifestă acum și teiul care, alături de alte specii vegetale, sunt arbori sacri ce stimulează „capacitatea de reînnoire, prin renunțarea la vechi, la ceea ce a îmbătrânit și intrarea sub stăpânirea noului, a tinereții”¹¹.

Valențele etnologice ale alunului se regăsesc, după cum vom remarca în rândurile de mai jos, și în alte momente ale ciclului calendaristic, precum și în descântece (de exemplu: de mușcătură de șarpe, de dragoste, pentru ameliorarea unor suferințe fizice etc.) și, nu în ultimul rând, în practici rituale legate de nuntă și înmormântare.

Focul apare implicat în practicile rituale desfășurate la început de an, moment prielnic descântecelor și altor demersuri magice care au în vedere aflarea ursitei și împlinirea speranțelor maritale, promovarea belșugului și asigurarea unui nou ciclu de fructificare. Focurile rituale se aprindeau în vatră folosindu-se semințe de cânepă, boabe de grâu și cărbuni rezultați din arderea lemnului de fag, stejar sau gorun. Vatra de foc, element atașat ferm colindatului, este simbol solar care reunește indivizii prin lumina și căldura sa.¹²

În seara de ajun a Bobotezei, se săvârșesc anumite practici de aflare a duratei vieții. Înainte de culcare, se iau cărbuni din vatră și se denumesc cu numele tuturor membrilor familiei. Potrivit mentalului popular, primul care va muri, în acea familie, va fi cel al cărui cărbune se va stinge mai repede. Tot acum, funcții atropaice și purificatoare relevă obiceiul împărătiatului cenușei rezultată în urma aprinderii focurilor rituale în perioadă derulată între Crăciun și Bobotează. Nu întâmplător, de Anul Nou, masca *brezaia* (cu aspect de animal fantastic cu cioc de barză, întruchipare a unei zeități care trebuia să moară și să renască odată cu moartea și renașterea timpului calendaristic) purta asupra ei un săculeț cu cenușă.¹³

⁹ Marcela Bratiloveanu-Popilian, *Aspecte ale obiceiurilor de Crăciun din zona Mehedinților*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 7, 1992, p. 146.

¹⁰ Georgeta Nițu, *Plantele în gospodăria țărănească tradițională. Dicționar*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 2003, p. 17.

¹¹ Delia Suiogan, *Ramura verde-valori simbolice*, în „Memoria etnologica”, nr. 30-31, 2009, p. 80.

¹² Anca Ceașescu, *Rituri de trecere în societățile tradiționale. Nașterea*, Craiova, Editura Universitaria, București, Editura Pro Universitaria, 2014, p. 179.

¹³ Georgeta Nițu, *op. cit.*, p. 266.

La Bobotează și în noaptea Sfântului Ioan, se aprind focuri și în afara gospodăriei țărănești, cum ar fi, de exemplu, în preajma fântânilor sau a izvoarelor, pe care grupurile de tineri obișnuiesc să le păzească de forțele malefice deosebit de agresive, potrivit imaginarii colective, în anumite momente ale ciclului calendaristic: „Seara, în ajun de Sf. Ioan, tinerii, fete și băieți, împodobeau fântânile cu crenguțe de brad și aprindeau focurile. Se adunau în jurul focului și se distrau până dimineața. Jucau, dansau, mâncau, era veselie mare”¹⁴; la Nedeia, jud. Dolj: „De Sf. Ion se aprindeau focuri la fântâni, se aducea mâncare și băutură și se invitau la masă drumeții. Femeile aduceau o cantă (găleată) cu apă, copiii le aruncau apa peste cap primind în schimb bani”¹⁵. Aprinderea focurilor rituale lângă o apă are o semnificație deosebită datorită relației apă-foc, având la bază o reduplicare mitico-magică al rolului purificator al acestui element ritual. Complexul ceremonial, performat după căderea serii, este asociat focului, element cu disponibilități în sfera magiei. Potrivit credințelor populare, miezul nopții reprezintă apogeul dezlănțuirii demonilor, semidivinităților rele (Iezmele, Ielele, Strigoii, Moroi, Pricolicii, Zburătorii, Muma-Pădurii etc.), vrăjitoarelor, nălucilor și animalelor infernale.¹⁶ Disponibilități deosebite manifestă acum și bradul care, în mentalitatea tradițională românească, este considerat Pom al Vieții Veșnice.

Ziua de Sfântul Trifon (1 februarie) este propice efectuării unor practici magice ce vizează abundența rodului, în special a viilor și a pometurilor. La marginea viilor sau prin vii, sunt aprinse focuri rituale pentru ca vița-de-vie să fie ferită de păsări sălbatice și să aibă un rod bogat. Săritul peste foc garantează vigoarea, sănătatea, împlinirea fizică și îndepărtează dăunătorii. Preoții binecuvintează vița-de-vie în speranța începerii sub bune auspicii a ciclurilor de rodire.

Tot de Sf. Trifon, fiecare gospodar taie o coardă din vie, locul tăierii „îl ungem cu cenușă din vatra focului, amestecată cu untură”¹⁷. În această zi, pentru contracararea acțiunilor forțelor malefice, „se afumă via cu o cârpă aprinsă”¹⁸. În recuzită intră funinginea semnalată și în alte momente ale ciclului calendaristic.

Ziua de 24 februarie, consacrată praznicului creștin al Aflării Capului Sfântului Ioan Botezătorul, este cunoscută de calendarul popular și sub numele de *Dragobete*. Considerat „începutul primăverii”¹⁹ sau „cap de primăvară”²⁰, Dragobetele patronează „înfrățirea tuturor ființelor, a animalelor, păsărilor, dar și a

¹⁴ Inf. Cornelia Degeratu, 80 de ani, localitatea Valea Stanciului, jud. Dolj, 2016.

¹⁵ Inf. Floarea Cojocar, 54 de ani, localitatea Nedeia, jud. Dolj, 2016.

¹⁶ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Editura „Învierea”, 2007, p. 399.

¹⁷ Inf. Ion Lichi, 64 de ani, localitatea Punghina, jud. Mehedinți, 2013.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Valer Butură, *Cultura spirituală românească*, București, Editura Minerva, 1992, p. 412.

²⁰ I. Aurel Candrea, *Iarba fiarelor*, București, 1928, p. 125.

omului”²¹, dezvăluind, în același timp, „o formă reminiscentă de cult erotogen”²². În această zi, tinerii pleacă la câmp și la pădure, culeg primele flori de primăvară – ghiocei, bozoței, brândușe – aprind focuri, schimbă „vorbe și gesturi de dragoste”²³. La amiază, aceștia se întorc în fugă spre casă, băieții încearcă să prindă fetele, ritual numit în zona Mehedinților *zburătorire*. Fata se logodește cu partenerul ei de fugă, pe timp de un an, iar părinții află de la tineri cele întâmplate: „Băieții și fetele pleacă prin păduri și văi, culeg flori de primăvară, cântă, petrec și se împrietenesc. Băieții aleargă după fete și se logodesc până la primăvara următoare. Și părinții primesc de veste după aceea chiar de la copii”²⁴.

Ziua de 9 martie, cunoscută sub numele de *Simți*, concentrează o activitate magico-rituală deosebită, manifestată printr-o multitudine de practici rituale ce vizează reînvierea naturii și renovarea cosmosului. Aprinderea focurilor rituale, în zorii zilei, moment când nimic nu este viciat, corupt sau compromis²⁵, în vii și grădini, în livezile de pomi etc. vizează optimizarea ciclului de rodire, purificarea habitatului și, nu în ultimul rând, neutralizarea maleficului. Ritul săritului peste foc este menit să asigure protecție împotriva șerpilor. În scopuri similare sunt valorificate și disponibilitățile fumului: „De Mucenici, într-o oală în care sunt cărbuni aprinși sau foc se pun cârpe și se merge și se afumă peste tot: casa, oamenii, pivnița, hambarele, grajdul, vitele, pătutul, pe la poartă ca să fie ferite de șerpi și alte lighioane”²⁶. Tot acum, lângă foc, femeile dar mai ales copiii, dau cu securea în pământ, invocând căldura: „Tună ger și ieși căldură, / Să se facă vreme bună, / Pe la noi prin bătătura”²⁷. La Cireșu, jud. Mehedinți: „Îi zicea focul mucenicilor și fumul mucenicilor. Îl făceau ca să nu fie mușcați, vara de șerpi (oamenii și animalele). Se pune un vas cu apă lângă foc, ca să vină morții să bea. Se lua o treanță, se afuma prin casă, pe la grajd, pe la cotețele păsărilor, pe la conace, pe la livezile de pomi și grădinile de legume. Prin grădini se făcea chiar foc mocnit, la fel și în fața stupinei cu matcă”²⁸. Ziua este favorabilă, potrivit imaginarului colectiv, revenirii pe pământ a spiritelor subterane, elementul polarizator fiind focul aprins în bătătura casei de femei vârstnice cu lemne de alun sau ramuri de boji uscați rupte cu mâna, fără a

²¹ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 338.

²² Marcela Bratiloveanu Popilian, *Obiceiuri de primăvară din Oltenia*, București, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2001, p. 38.

²³ Charles Laugier, *Contribuții la etnografia medicală a Olteniei*, Craiova, Scrisul Românesc, 1927, p. 54.

²⁴ Inf. Maria Apostolache, 83 de ani, Braniștea, jud. Mehedinți, 2013.

²⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 1, București, Editura Artemis, 1993, p. 373.

²⁶ Inf. Anica Guță, 68 de ani, localitatea Nedeia, jud. Dolj, 2016.

²⁷ Marcela Bratiloveanu Popilian, *op. cit.*, p. 48.

²⁸ *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român* (coordonator general Ion Ghinoiu), vol. I, *Oltenia*, ediție îngrijită de Ofelia Văduva și Ofelia Pleșca, București, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 271-272 (în continuare, se va cita: *Sărbători și obiceiuri...*).

folosi barda sau securea. Valorizate de mentalul popular ca „lemne sfânte”, alunul și bojul se regăsesc și în alte contexte rituale și formule gestuale.

Ziua de 23 aprilie, consacrată Sfântului Gheorghe, Mare mucenic, este bogată în practici rituale menite a preîntâmpina sau anihila acțiunea dăunătoare a vrăjitoarelor: „În ajunul Sf. Gheorghe se aprind focuri în pădure și pe dealuri și se cântă din buciume pentru ca fermecătoarele să nu aibă puteri sporite să ia sporul păsărilor și al vacilor”²⁹; la Stoicești, jud. Dolj: „În seara de Sf. Gheorghe se cânta pe dealuri din buciume, se bătea din tobe pentru ca vrăjitoarele să nu ia laptele vacilor. Se aprindeau rugurile pe dealuri și se sta toată noaptea”³⁰. Momentul este favorabil și unor practici menite să promoveze sănătatea animalelor și îndepărtarea maleficului: peste cărbunii arși în noaptea de Crăciun trec animalele în zorii zilei, ca bunăoară la Flămânda, jud. Mehedinți.³¹

Practicile rituale, desfășurate la *Lăsatul Secului de Paști*, menite să dezvăluie înnoirea simbolică a timpului, aparțin unui fond străvechi, când începutul de an se celebra primăvara.³² Virtuțile mitico-magice ale acestui element ritual sunt evidente și la *Lăsatul Secului de Brânză*, când au loc ospețe marcate de focuri rituale și „se produc tot felul de zgomote, menite să îndepărteze spiritele malefice, ori să purifice spațiul”³³. După căderea serii, în anume context spațial și temporal, se desfășoară ritualul *Strigatul* care este asociat focului, element cu valențe purificatoare, regeneratoare și apotropaice. Lângă foc, se desfășoară și ospățul comun „menit să contribuie la armonizarea grupului social pregătit astfel să intre, sub bune auspicii într-un segment temporal aparte, marcat intens de sacralitate”³⁴. Combustia era asigurată de materiale vegetale: „De Lăsatul Secului de Brânză, se face la Cernătești, pe terenul din fața culei, de lângă primărie, un foc mare la care participă și tineri și bătrâni. Vin și lăutarii, se încing grătarele și horele. Se mănâncă și se bea. Când eram eu tânără aprindeau focurile în fiecare sat, nu numai la Cernătești. Băieții se strâneau după căderea serii la marginea satului, pe dealuri, aprindeau un foc mare și strigau fetele. Se spunea că, în satul în care era focul mai mare, acolo oamenii erau sănătoși tot anul și roadele bogate. Băieții se luau la întrecere care aprindeau focul mai mare. Câteodată, plecau și strigau și la poartă. Părinții fetelor veneau la poartă și îi cinsteau cu ce aveau”³⁵; la Mușetești, jud. Gorj: „La Lăsatul Postului, de Carne și de Brânză, pe înserate, fiecare gospodar aprinde la poartă focul cu fân, paie, resturi de la cocenii de porumb, cauciucuri. Se cinstesc

²⁹ Inf. Maria Rădulescu, 68 de ani, localitatea Bălcești, jud. Vâlcea, 2016.

³⁰ Inf. Gheorghiuța Gheorghe, 71 de ani, localitatea Stoicești, jud. Dolj, 2013.

³¹ Marcela Bratiloveanu Popilian, *op. cit.*, p. 67.

³² Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 168.

³³ Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit.*, p. 208.

³⁴ *Ibidem*, p. 99.

³⁵ Inf. Ioana Roman, 55 de ani, localitatea Bărboi, jud. Dolj, 2016.

între ei cu mâncare și băutură. Cei tineri se iau la întrecere care aprinde focul cel mai mare. Se stă până după miezul nopții³⁶; la Pietriș, jud. Olt: „De Paști, când se lasă Postul de Carne, tinerii iau o roată de cauciuc, pun fân în ea și o lasă să se rostogolească din deal spre vale, făcând fel de fel de zgomote. Se strigă fetele nemăritate cu bărbații văduvi și băieții neînșurați cu femeile bătrâne. Se fac glume pe seama fetelor leneșe³⁷.”

Discursul verbal, rostit lângă foc, adresat tinerilor, în special celor aflați în prag premarital, urmărește „să pună ordine în viața spirituală, în viața și munca productivă a satului³⁸”. În zona Mehedinților, ceremonialul *strigatului peste sat* este numit *ausât*, după cel dintâi cuvânt rostit: „Aușmăre! / Ce ți-e mare / Olelele, lele!”³⁹. Dialogul continuă, cei vizați fiind tinerii necăsătoriți: „-Mă roagă, mă roagă! / Cine mi te roagă? / - Mă roagă Ioana, / Să-i fac leagăn de mătase / S-o arunc la Gheorghe-n casă⁴⁰.”

Fata rămasă necăsătorită, deși a fost peșită, este „trimisă” la o bătrână: „Tușe, tușe! / Deschide ușa, / Că-ți vine fie-ta / Cu mătușă⁴¹.”

Bătrânii cu un comportament necorespunzător sunt și ei expuși: „Mă roagă Gheorghe al Linei, / Să-i fac leagăn de mărăcini / Să-l azvârl în groapă⁴².”

Strigatul vizează și contracararea acțiunilor de furt al sporului: „M-o năimit vecinul Nicolae, / Ca să fac, / Cum oi face, / Să fac leagăn de mătase, / Să-l trimit la Ion în casă / Ca găinile lor să rămână cu cutcutezatul / Și-ale mele ci ouatul⁴³.”

Printre practicile rituale atașate ciclului pascal se înscrie și aceea a „incinerării stâlpului de sec”, întâlnită în Oltenia, Muntenia și sudul Transilvaniei. Desfășurată la Lăsatul Postului de Paște, această practică are în vedere aflarea ursitei, împlinirea speranțelor maritale, promovarea belșugului și a rodniciei pământului. O descriere amplă este realizată de către Georgeta Nițu: „Doborârea unui brad înalt și pregătirea lui pentru ceremonial. El se curăța de ramuri, lăsându-se câteva smocuri de cetină în vârf, în care se agățau mănunchiuri de flori de primăvară. În coajă se scrijeleau motive geometrice. Era purtat, asemenea mortului tânăr, de un alai de feciori și dus într-un loc consacrat din vatra satului. Așezat în mijlocul unui rug, bradul era aprins prin aruncarea de torțe⁴⁴. Sunt eficientizate virtuțile focului implicat în diferite acte magice. Cărbunii rezultați, dobândeau, în mentalul popular,

³⁶ Inf. Iosif Ionescu, 63 de ani, localitatea Mușetești, jud. Gorj, 2017.

³⁷ Inf. Nicolîța Călărașu, 77 de ani, localitatea Pietriș, jud. Olt, 2017.

³⁸ Romulus Vulcănescu, *Etnologie juridică*, București, Editura Academiei Române, 1970, p. 264.

³⁹ Inf. Maria Apostolache, 83 de ani, localitatea Braniștea, jud. Mehedinți, 2013.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Inf. Gheorghîța Cochințu, 52 de ani, localitatea Chilizii, jud. Olt, 2017.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit.*, p. 102.

⁴⁴ Georgeta Nițu, *op. cit.*, p. 268.

valențe apotropaice și fertilizatoare: fiecare gospodar îngropa câte un tăciune sub brazdă, pe ogorul său.⁴⁵

Focurile aprinse în prima săptămâna a Postului Mare, care este patronată de Sântoader, au rol apotropaic, apărând oamenii, bunurile și cabalinele de eventualele agresivități ale Cailor lui Sântoader, care apar ca ființe cu puteri nelimitate: „La răscruți, pe ulițe oamenii făceau focuri și stăteau de vorbă până dimineața. Strigau peste sat: *Hai la bobotaie, / Cu o mână de paie*”⁴⁶.

După tradiția neotestamentară, *ziua de Joi a Săptămânii Mari* este bogată în fapte care evidențiază rolul focului și al apei: după Cina cea de Taină, Iisus spală picioarele ucenicilor⁴⁷, iar la focul aprins în curtea arhiereului Caiafa, Petru s-a lepădat de Iisus⁴⁸. Având drept fundament vechile sisteme de credință, practicile rituale de *Joimari* sunt în concordanță cu evenimentele istorice biblice. Focurile de *Joimari* amintesc de focul aprins în Joia prinderii lui Hristos.

Ziua de *Joimari* este consacrată revenirii pe pământ, pentru moment, a spiritelor subterane cărora le sunt menite focuri rituale la care se încălzesc și ofrande rituale: colacul, lumânarea și câni cu apă sau vin. Focurile aprinse, în ajun sau în zorii zilei, în curtea din care au plecat strămoșii neamului, la izvoare și fântâni, la cimitire și morminte îndeplinesc o funcție funerară. Combustia se asigură cu boj, alun, viță de vie sau alte plante: „La Joimari, dimineața devreme femeile aprind focul în curtea casei cu surcele de boj sau alun adunate de copii. Lângă foc, în jurul mesei mici cu trei picioare, se așează scaunele ca să se odihnească morții când vin. Morții se întorc la Joimari în gospodăria din care au plecat și se încălzesc la foc”⁴⁹; și la Sutești, jud. Vâlcea: „Se aprindeau bozi uscați în curte, cam o jumătate de oră. Se făceau astfel de focuri și la biserică sau la mormânt, la capul mortului”⁵⁰. În județul Gorj, la Olteanu, „se făceau focuri în fața casei, iar femeile aduceau în jurul lui atâtea scaune câți bărbați erau în casă. Pe scaune așezau joimărițe (câni) cu apă și împodobite cu frunze verzi la coada lor, iar deasupra puneau un pupoi (colăcel), se tămâiau și se dădeau de pomană”⁵¹. Virtuțile magice ale focului, asociate cu cele purificatoare și regeneratoare ale apei sunt evidențiate și de o relatare din Izvoare, jud. Mehedinți: „Dimineața devreme, până în zori, se fac focuri în curte, dar și la fântâni cu uscături de boji; se fac mai multe focuri, se cheamă morții: Dumitre, Mărie, Ioane, veniți de vă spălați!, în timp ce aruncăm, pe pajiște câte o găleată pentru fiecare mort, și una pentru cei nerostiți, uitați. Pe masă punem colăcei cu gaură la mijloc, deasupra zahăr, ceapă verde, fasole, toate de post, care se împart prin

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Inf. Paulina Sălceanu, 60 de ani, localitatea Deveselu, jud. Olt, 2013.

⁴⁷ Ioan 13, 14.

⁴⁸ Luca 23, 55-57.

⁴⁹ Inf. Petre Bădescu, 83 de ani, localitatea Stoicești, jud. Dolj, 2014.

⁵⁰ *Sărbători și obiceiuri...*, p. 309.

⁵¹ *Ibidem*.

vecini, după răsăritul soarelui. Se spune că morții vin la câmpul cu dorul și dacă nu-i primești pleacă supărați. Mai ales copiii morți vin și iau colaci pe nuia⁵². Tot în Mehedinți, în zorii zilei, femeile aruncau găleți de apă pentru morții neamului pe poiana din jurul fântâniei sau pe jgheabul acesteia. În băătura casei, pe care o înconjurau de trei ori vărsând apa din găleată și menind-o morților, aprindeau focuri cu boji unde așezau scaune și ulcele cu apă. Focul și un colac era dat de pomană unui copil. Peste foc, se dădeau de pomană colaci și o turtiță de pâine pentru pruncii născuți morți.⁵³

Lumânarea de la Înviere, care înglobează toate valențele focului, vestește o nouă eră. Aprinsă la miezul nopții, „când încă domnește întunericul și lumea este cufundată, simbolic, în haosul originar, în dezordinea facerii, prima flacără a focului nou este dimineața unei zile în care moartea nu mai există. Focul divin este înzestrat cu puritatea originară⁵⁴. Creștinii primesc lumina sfântă, a înnoirii vieții duhovnicești, a noului început instituit de marea taină a lui Hristos. Primirea luminii de către credincioși semnifică biruința lui Hristos asupra întunericului și a morții, asupra păcatului și a răutății diavolului. Hristos este lumina care risipește întunericul și se face „sfetnic călăuzitor” către Împărăția lui Dumnezeu atât pentru cei vii, cât și pentru cei morți.

Tot în noaptea care precedă Paștele, „tineretul aprinde un foc mare în spatele bisericii unde sunt și mormintele. Se adună fete și băieți și stau de vorbă. Au grijă de focul să rămână aprins până dimineața⁵⁵; la Blahnița de Sus, jud. Gorj: „În noaptea de Înviere, femeile aprindeau focuri în cimitir. Acum nu se mai fac⁵⁶. Aceste focuri rituale, prinoasele și lumânările care se împart sunt legate de cultul morților, pentru ca și aceștia să se bucure de dragostea și jertfa lui Hristos.

Ziua de 14 septembrie, cunoscută sub numele de *Cârstovul Viilor* sau *Ziua Șarpelei* marchează, în calendarul popular, momentul când pământul se închide ritual în preajma iernii, luând cu sine reptilele, insectele, plantele care au fost lăsate la lumină cu șase luni în urmă, la Alexeii (17 martie). Ca la orice hotar calendaristic, și în această zi, se aprind focuri rituale din lăstari de viță, se frige carne și se petrece.⁵⁷

În calendarul creștin-ortodox, ziua de 26 octombrie este dedicată Marelui Mucenic Dimitrie. În calendarul popular, Sfântul Dumitru înscrie începutul iernii pastorale evidențiat prin practici rituale specifice, dintre care *aprirea focului lui Sâmedru*. Ceremonialul nocturn este performat de tineri în nordul județelor Argeș, Dâmbovița și, pe alocuri, în Vâlcea.

⁵² Marcela Bratiloveanu Popilian, *op. cit.*, p. 138.

⁵³ *Ibidem*, p. 33

⁵⁴ *Ibidem*, p. 159.

⁵⁵ Inf. Dochia Capotă, 83 de ani, localitatea Ciungetu, jud. Vâlcea, 2017.

⁵⁶ Inf. Elisaveta Buneci, 87 de ani, localitatea Blahnița de Sus, jud. Gorj, 2015.

⁵⁷ Charles Laugier, *op. cit.*, pp. 70-71.

Locul unde se aprind focurile rituale dobândește o importanță aparte, dacă avem în vedere că acestea sunt aprinse pe munte, vârfuri de dealuri sau coline. În formele mai vechi, butucul sau bușteanul, trunchi retezat din tulpina unui arbore, era substitutul fitomorf al zeului care moare și renaște anual. Practica rituală ordona și relațiile interumane, consolidate printr-un ospăț colectiv, invocat și la nivel verbal: *Hai la focu lui Sâmedru!* Femeile împărțeau covrigi, fructe și băutură. Cărbunii rezultați aveau puteri divinatorii, fertilizatoare și apotropaice.⁵⁸

Demersul de față se înscrie între acele încercări, vizând un plus de informație în problematica incitantă a funcțiilor cu care au fost investite de către omul din popor focurile rituale de peste an, dar și cea a mito-simbolicii unor elemente atașate acestora.

SYMBOLIC CHARACTERISTICS OF THE RITUAL FIRES IN THE FOLK AND RELIGIOUS CULTURE FROM OLTENIA

(Abstract)

Founded on direct field researches, our study intends to depict the ethnological valences of the fire, within the different sequences of the customs that take place along the year, in Oltenia. The fire, a ritual element characterised through an exceptional cultural presence, is made of a set of symbols and values, meant to bring harmony on all the existential levels, in this way preparing the good omens for the entering into a new world. It is attributed with sacred, purifying, funerary, fertilising, regenerating forces, and, not last, divinatory ones.

Keywords: fire, ritual element, Oltenia, calendar customs, magical-ritual virtues.

---

⁵⁸ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, p. 224.